از هم‌گرایی اعتقادی تا مسئولیت مشترک تاریخی

وحدت اسلامی هنگامی به یک راهبرد مؤثر در جهان اسلام تبدیل می‌شود که از سطح توصیه‌های اخلاقی و تأکید بر مشترکات دینی فراتر برود و در عرصه اندیشه، سیاست، فرهنگ و مناسبات اجتماعی به یک الگوی عملی برای همکاری مسلمانان تبدیل شود. مسئله اصلی در بحث وحدت، صرفاً پذیرش ضرورت هم‌زیستی مذاهب نیست؛ بلکه چگونگی تبدیل ظرفیت‌های مشترک امت اسلامی به نیرویی برای صیانت از هویت دینی، مقابله با تهدیدهای مشترک و ایفای نقش مستقل در تحولات جهانی است.

اینفوگرافی «وحدت امت مجاهد» با طرح شش نکته درباره وحدت اسلامی، بر ابعاد اعتقادی، اجتماعی، سیاسی و تمدنی این مسئله تأکید می‌کند. اهمیت این محورها در آن است که وحدت را نه به معنای حذف تفاوت‌های مذهبی، بلکه به‌مثابه چارچوبی برای تنظیم مناسبات میان مسلمانان و تقویت توان جمعی آنان مطرح می‌سازد.

وحدت؛ از اشتراکات اعتقادی تا همکاری اجتماعی

نخستین مبنا در تحقق وحدت اسلامی، بازشناسی مشترکات بنیادین مسلمانان است. ایمان به خداوند، نبوت پیامبر اسلام(ص)، قرآن کریم و تعلق به امت اسلامی، زمینه‌ای مشترک برای تعامل میان مذاهب فراهم می‌کند. با این‌حال، وجود این مشترکات به‌تنهایی برای تحقق وحدت کافی نیست؛ زیرا اختلاف‌های تاریخی، برداشت‌های متفاوت کلامی و فقهی و منازعات سیاسی می‌توانند ظرفیت‌های هم‌گرایی را تضعیف کنند.

ازاین‌رو، وحدت پایدار به رویکردی نیاز دارد که ضمن به‌رسمیت‌شناختن تفاوت‌های مذهبی، از تبدیل این تفاوت‌ها به خصومت اجتماعی و تقابل سیاسی جلوگیری کند. تقریب مذاهب در این چارچوب، به معنای یکسان‌سازی عقاید یا نادیده‌گرفتن اختلافات علمی نیست؛ بلکه تلاشی برای گسترش شناخت متقابل، کاهش سوءتفاهم‌ها و فراهم‌کردن زمینه همکاری در مسائل مشترک جهان اسلام است.

فلسطین؛ آزمون عملی همبستگی اسلامی

تأکید اینفوگرافی بر مسئله فلسطین، به یکی از مهم‌ترین معیارهای سنجش همبستگی جهان اسلام اشاره دارد. فلسطین صرفاً یک موضوع منطقه‌ای یا مسئله‌ای محدود به روابط میان چند دولت نیست؛ بلکه با حقوق ملت فلسطین، سرنوشت اماکن مقدس اسلامی و مسئله عدالت و اشغال ارتباط دارد.

در این زمینه، وحدت زمانی از سطح شعار فراتر می‌رود که به هماهنگی دیپلماتیک، حمایت حقوقی و انسانی، مقابله با عادی‌سازی اشغال و پیگیری مؤثر حقوق ملت فلسطین منجر شود. البته اختلاف در رویکردهای سیاسی دولت‌های اسلامی همچنان یکی از موانع تحقق چنین همکاری‌هایی است. عبور از این مانع، به تعریف حداقلی از منافع مشترک و ایجاد سازوکارهایی برای اقدام هماهنگ نیاز دارد؛ سازوکارهایی که بتوانند مستقل از اختلافات دوجانبه، بر دفاع از حقوق فلسطینیان متمرکز بمانند.

وحدت سیاسی و ضرورت مقابله با تفرقه‌افکنی

یکی دیگر از محورهای اساسی وحدت، توجه به پیامدهای سیاسی اختلافات درون جهان اسلام است. رقابت‌های منطقه‌ای، منازعات ژئوپلیتیکی، بهره‌برداری قدرت‌های خارجی از شکاف‌های مذهبی و بازتولید ادبیات تکفیر می‌توانند اختلافات موجود را به بحران‌های گسترده‌تر تبدیل کنند.

در چنین شرایطی، دفاع از وحدت به معنای نادیده‌گرفتن اختلاف منافع دولت‌ها یا تعطیل‌کردن نقد

سیاسی نیست. مسئله اصلی، جلوگیری از مذهبی‌شدن منازعات سیاسی و تبدیل اختلافات قابل مدیریت به دشمنی‌های هویتی است. هر اندازه اختلافات سیاسی با زبان طرد مذهبی بیان شوند، امکان مصالحه کاهش می‌یابد و زمینه برای مداخله بازیگران بیرونی گسترش پیدا می‌کند.

بنابراین، وحدت اسلامی به قواعدی روشن برای گفت‌وگو، حل اختلاف، احترام به حقوق مذاهب و مقابله با خشونت فرقه‌ای نیاز دارد. بدون چنین قواعدی، دعوت به وحدت ممکن است در سطح مناسبت‌ها و بیانیه‌ها باقی بماند و در مواجهه با بحران‌های واقعی کارآمدی خود را از دست بدهد.

وحدت و تمدن نوین اسلامی

تأکید بر امکان شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی، افق گسترده‌تری برای فهم وحدت ترسیم می‌کند. تمدن، محصول همکاری مستمر در حوزه‌های علم، آموزش، فرهنگ، اقتصاد، فناوری و نهادسازی است. ازاین‌رو، نمی‌توان تحقق یک افق تمدنی مشترک را صرفاً به نزدیکی سیاسی دولت‌ها یا برگزاری نشست‌های بین‌المللی محدود کرد.

جهان اسلام برای بهره‌گیری از ظرفیت‌های جمعیتی، علمی، فرهنگی و اقتصادی خود، به شبکه‌های همکاری میان دانشگاه‌ها، حوزه‌های علمیه، مراکز پژوهشی، نهادهای فرهنگی و سازمان‌های اجتماعی نیاز دارد. تبادل علمی میان مذاهب، تدوین برنامه‌های پژوهشی مشترک، همکاری در حفاظت از میراث مکتوب اسلامی و توسعه ارتباطات فرهنگی، نمونه‌هایی از اقداماتی هستند که می‌توانند وحدت را از یک مفهوم نظری به تجربه‌ای ملموس تبدیل کنند.

در این نگاه، تمدن نوین اسلامی نه با حذف تنوع‌های فرهنگی و مذهبی، بلکه با ایجاد امکان مشارکت مؤثر جوامع مسلمان در یک افق مشترک شکل می‌گیرد. تنوع، هنگامی به ظرفیت تمدنی تبدیل می‌شود که در چارچوب همکاری، احترام متقابل و اهداف مشترک قرار گیرد.

مسئولیت مشترک؛ حلقه اتصال وحدت و مجاهدت

عنوان «وحدت امت مجاهد» بر پیوند میان همبستگی و مسئولیت تأکید دارد. مجاهدت در این چارچوب را می‌توان فراتر از مواجهه نظامی و در معنای تلاش مستمر برای دفاع از حقوق ملت‌ها، مقابله با بی‌عدالتی، حفظ استقلال فکری و سیاسی و صیانت از ارزش‌های اسلامی فهم کرد.

بر این اساس، وحدت زمانی معنا و اثر اجتماعی پیدا می‌کند که مسلمانان در برابر مسائل مشترک، احساس مسئولیت متقابل داشته باشند. دفاع از حقوق ملت‌های تحت اشغال، کمک‌رسانی انسانی، مقابله با اسلام‌هراسی، پاسداری از میراث فرهنگی و علمی و توسعه همکاری‌های آموزشی، عرصه‌هایی هستند که امکان تبدیل همبستگی دینی به کنش جمعی را فراهم می‌کنند.

البته پایداری چنین رویکردی مستلزم آن است که مسئولیت مشترک، به ابزاری برای حذف صداهای متفاوت یا نادیده‌گرفتن حقوق دیگران تبدیل نشود. وحدت مؤثر، بر اعتماد متقابل و پذیرش مسئولیت استوار است؛ اعتمادی که از رفتار منصفانه، گفت‌وگوی مستمر و پایبندی عملی به اصول مشترک حاصل می‌شود.

از گفتمان وحدت تا سازوکارهای پایدار

شش محور مطرح‌شده در اینفوگرافی را می‌توان در یک چارچوب تحلیلی واحد قرار داد: تقویت مبانی اعتقادی مشترک، تنظیم مناسبات میان مذاهب، دفاع از مسائل محوری جهان اسلام، مقابله با تفرقه‌افکنی، توسعه همکاری‌های تمدنی و تبدیل همبستگی به مسئولیت عملی.

با این‌حال، تحقق این اهداف به ارزیابی مستمر و شاخص‌های روشن نیاز دارد. میزان مشارکت نهادهای علمی و فرهنگی مذاهب مختلف در برنامه‌های مشترک، استمرار گفت‌وگوهای میان‌مذهبی، شکل‌گیری همکاری‌های پژوهشی و آموزشی، هماهنگی در حمایت از حقوق ملت فلسطین و کاهش ادبیات تکفیر در عرصه عمومی، از جمله زمینه‌هایی هستند که می‌توانند برای سنجش پیشرفت سیاست‌های وحدت‌محور مورد توجه قرار گیرند.

در نهایت، مسئله وحدت اسلامی بیش از آنکه به تکرار ضرورت همبستگی وابسته باشد، به کیفیت نهادهایی بستگی دارد که این همبستگی را تولید و حفظ می‌کنند. هرچه ارتباط میان عالمان دینی، نخبگان، نهادهای فرهنگی و جوامع مسلمان مستمرتر و سازوکارهای حل اختلاف کارآمدتر باشد، امکان تبدیل وحدت به سرمایه‌ای اجتماعی و تمدنی افزایش خواهد یافت.

وحدت امت اسلامی زمانی از یک آرمان دینی به یک واقعیت تاریخی نزدیک می‌شود که مسلمانان بتوانند ضمن حفظ هویت‌های مذهبی خود، در برابر مسائل مشترک مسئولانه عمل کنند و ظرفیت‌های پراکنده خویش را در مسیر عدالت، استقلال و پیشرفت به کار گیرند. در این معنا، وحدت نه پایان اختلاف، بلکه شیوه‌ای برای مدیریت مسئولانه اختلاف و ساختن آینده‌ای مشترک است.